

COPILĂRIA ȘI PRINCIPIILE EI „ÎNTEMEIETOARE” DE POEZIE LA GRIGORE VIERU

Cristian SERDEȘNIUC,

Școala Doctorală de Științe Umanistice, USM

Rezumat. *Acest articol este despre poezia lui Grigore Vieru despre copil și universul copilăriei. Cercetările noastre vor demonstra care sunt trăsăturile specifice ale poeziei pentru copii, principiile și elementele registrului poetic vierean. Poetica viereană este considerată educativă, nu și una didactică. Ea se identifică cu nevoia de comunicare și se naște orizonturile copilăriei. Pentru poet această etapă a vieții este foarte importantă, deoarece reprezintă fundamentul formării și dezvoltării personalității umane. Copilăria viereană înseamnă joc, dialog, descoperire, miraj și aventură puerilă.*

Abstract. *This article is about Grigore Vieru's poetry about children and childhood. Our research will demonstrate the specific features of children's poetry, the principles and elements of Grigore Vieru's poetic register. Grigore Vieru's poetry is educational, he is not a didactic poet. His poetry identifies with the need for communication. Grigore Vieru's poetry is born from childhood. For the poet this stage of life is very important, because it represents the foundation of the formation and development of the human personality. Grigore Vieru's childhood means play, dialogue, discovery, wonder and adventure.*

Cuvinte-cheie: *copil, copilărie, principiu poetic, antididactic, registru artistic.*

Keywords: *child, childhood, poetic principle, antididactic, artistic register.*

Grigore Vieru este considerat unul dintre cei mai reprezentativi poeți basarabeni ai contemporaneității. S-a remarcat în literatura română din Basarabia printr-o serie largă de poezii confesive, în care s-au împletit unduios teme majore ale universalității. Pe parcursul activității sale, Grigore Vieru a devenit o voce importantă în pleiada literaților militanți pentru renașterea națională. Poezia sa a contribuit semnificativ la reeducarea unei generații marcate ostil de un regim ideologic vicios, identificându-se astfel cu un adevărat proces de reviriment literar în literatura română basarabeană a anilor '60. Poetul a dedicat o bună parte din poeziile sale mamei, meleagului natal, limbii materne, naturii, dorului, patriei și iubitei, însă cele considerate de critica literară ca fiind de un mare impact cultural sunt poeziile pentru copii. Prin intermediul acestor „adevăruri mari” [1, p. 104] poetul le cultivă micilor cititori dragostea pentru universul înconjurător, pentru graiul străbun și pentru sevele folclorice.

Debutul său cu placheta de versuri pentru copii *Alarma*, în 1957, a însemnat o adevărată revoluție literară, fapt ce a contribuit semnificativ la revigorarea lirismului în poezia basarabeană postbelică. Într-o perioadă a experimentelor sovietice, în care literatura se afla sub dictatura regimului ideologic, poezia lui Grigore Vieru reușește să evadeze de sub pana propagandei moscovite și să redescopere lumea firească a esteticului. De altfel, poetul își propune să reîntoarcă poezia autohtonă spre matca valorilor naționale și s-o descătușeze de sub mutilarea canonică a comunismului sovietic. În primul rând, poetul este preocupat de reîntoarcerea limbii române acasă, fapt pentru care

plasticizează cu delicatețe limbajul poetic în poeziile sale dedicate copiilor. Poetul mărturisește că limba nu este a scriitorilor, a oamenilor literați, dar este a poporului, a celor care au trudit de-a lungul veacurilor, învățându-i strălucitoarea ființă, adică aparține strămoșilor noștri și, poate în mod semnificativ, aparține celor ce vin după noi [2, p. 7]. Cultivarea dragostei pentru limbă și pentru tot arealul frumosului, precum și formarea sentimentul de demnitate civică au fost obiectivele primordiale care au stat la temelia creării poeziilor vierele dedicate cititorului mic. Poetul este convins că de datoria scriitorilor este să educe o ființă care să conviețuiască în armonie cu natura, să-și iubească patria, graiul, istoria și valorile culturale, ca mai apoi să le perpetueze cu sfințenie urmașilor.

Generația lui Grigore Vieru este considerată de critici o generație de sacrificiu. În monumentală monografie despre poezia lui Grigore Vieru (*Mirajul copilăriei*, 1968), exegetul Mihai Cimpoi descoperă o trăsătură caracteristică a tuturor șaizeciștilor: readucerea poeziei spre albia folclorului autohton. În locul lozincilor despre steluțe și octombrei, a imnurilor și osanalelor închinare personalităților proeminente ale regimului proletcultist, poezii pledează pentru comuniunea omului cu natura. Țăranul nu mai este privit ca o forță simplă de muncă, el întruchipează pilonul spiritualității populare. El este un protector mitic al valorilor perene, pământul fiind la Grigore Vieru „o întruchipare a candorii și firescului” [3, p. 6]. Pentru Vieru este importantă conștientizarea esenței contactului pur și neprihănit al omului cu natura (în special pământul). În poeziile sale sunt sugerate tablouri ale unor ritualuri sacrale, în centrul cărora se află țăranul simplu de toate zilele: mama care ostenește zi și noapte în câmp, tata care odihnește în mormânt, femeile văduve care seceră găul, soldații uciși care acoperă cu pieptul însângerat brazdele. Pentru Vieru însăși poezia, după Mihai Cimpoi, înseamnă un ritual, precum era pentru strămoșii săi aratul și celelalte munci câmpenești [4, p. 6].

Deși Grigore Vieru insistă în repetate rânduri ca cititorul să nu-și uite rădăcinile, el nu poate fi inclus în lista poezilor didacticiști. Poeziile dedicate cititorilor mici nu sunt decât niște invitații la cunoaștere și desfătare. Poeziile sale educă valori, sensibilizează puternic, însă nu manifestă trăsături didacticiste presante. Eul vierean este amiabil, jovial și afectuos. În poeziile sale domină bonomia, starea de mirare, exaltarea și jocul.

Nicolae Mățaș, fostul ministru al Învățământului, identifică în poezia lui Vieru pentru copii câteva aspecte prioritare: simplitatea (structura versurilor facilitează memorarea rapidă a poeziilor); suavitatea (impresia de gingășie, de finețe și inocență); sinceritatea (dialogul confesiv între poet și cititor); forța conotației (plasticitatea versurilor, multitudinea de figuri de stil și imagini artistice, amplificarea de sensuri) și muzicalitatea (proprietatea versurilor de a fi muzicale, dat fiind faptul că o bună parte din poeziile sale au fost aranjate pe melodii). Grație acestor particularități specifice

originalității poeziei viereene pentru copii, Nicolae Mățaș îl încadrează pe Grigore Vieru printre marii pedagogi și luminători ai neamului [5, p. 26].

Și Mihai Cimpoi, în monografia *Mirajul copilăriei*, vorbește despre o serie largă de cerințe poetice specifice creației viereene pentru copii. În viziunea sa, mai întâi de toate, pentru a face o prezentare mai clară a unui material, Vieru introduce constatativele. Cimpoi mai remarcă utilizarea unor formule prozaice variate în poeziile viereene pentru copii. Exegetul relevă faptul că o bună parte din poeziile lui Grigore Vieru sunt alegorice, cum ar fi poezia-pildă sau poezia-parabolă în care poetul condamnă indolența, absurditatea și nesăbuința umană. Diversitatea figurilor de stil și a formelor artistice este o altă trăsătură distinctivă pentru opera viereană dedicată micului cititor. Copilul este vrăjit de un spectru larg de diminutive, interjecții onomatopice, exclamații și vocative pronunțate. Identificându-se cu un „desen în cărbune” [3, p. 34], descriptivismul vierean îi redă copilului realitatea înconjurătoare în cele mai amănunțite detalii. Micul cititor este fascinat și de umanizarea necuvântătoarelor, care îi devin cei mai buni prieteni și care-l ghidează spre redescoperirea marilor rosturi umane. Personificările, alegoriile, hiperbolizările și metamorfozele surprinzătoare îi conferă poeziei viereene capacitatea de a-l ferma pe micul cititor, oferindu-i o impresie de vrajă și de vis. Fără îndoială, poezia viereană pentru cei mici se identifică cu un dialog empatic în cadrul căruia domnește jocul, finețea, gingășia, candoarea, limbajul poetic de intimitate și încrederea. Formele de limbaj augmentativ au scopul de a-l apropia pe copil de poet și poezie, de a-i conferi versului o nuanță familială.

Având în vedere faptul că vârsta copilăriei copilului se identifică cu nevoia de comunicare, iar poezia lui Vieru nu este o excepție în acest sens, formarea și dezvoltarea limbajului este determinată de factorii educabilității. Prin intermediul comunicării copilul încearcă să semnalizeze impulsuri afective mediului înconjurător. Limbajul copilului este cauzat în mare parte de dorința de a imita ceea ce vede și aude. Poezia viereană pentru copii imprimă un tablou miniatural în care se îmbină armonios imaginea și sunetul, trăirea intimă și reacția universului. După Henri Wallon, dezvoltarea personalității copilului parcurge mai multe etape distincte, una din ele fiind perioada de imitație. În perioada inimitației copilul încearcă să preia ceea ce vede și înțelege mai deosebit în mediu, încercând să imite gesturi, roluri și chiar personaje [6, p. 113]. Iată de ce pentru Grigore Vieru este importantă existența modelelor poetice imitative: sunetul ploii, trilul păsărilor, murmurul izvorului, fâlfâitul albinelor și al fluturilor – expresii onomatopice care își găsesc locul pe deplin în poezia pentru copii.

Grigore Vieru înțelege că una din cele mai relevante metode ce contribuie la dezvoltarea armonioasă a personalității copilului este jocul. Teoreticienii au demonstrat că pentru un copil jocul e la fel de important precum sunt activitățile de învățare și munca ghidată. Cercetătoarea Ursula Șchiopu susține că nu trebuie să privim jocul ca ceva neserios, ci ca o activitate care o semnifică adâncă, căci prin joc copilul își dezvoltă însușirile cele mai ascunse ale ființei sale [7, p. 49]. Ursula

Șchiopu e de părere că jocul în copilărie este o activitate fundamentală formativă și că acestea contribuie și la dezvoltarea inteligenței copilului, totodată stimulează creșterea capacității de a trăi din plin, cu pasiune, fiecare moment, organizând tensiunea proprie acțiunilor cu finalitate, având funcția de o mare și complexă școală a vieții [7, p. 57]. Jocul vierean presupune o lecție în care micul cititor asimilează cunoștințe care să-l dezvolte drept un cetățean onest, grijuliu, iubitor, credincios și generos. În poeziile sale Grigore Vieru înrudește copilul cu soarele, ploaia și vântul, curcubeul, iarba și izvorul, îl împrietenește cu albina și furnica, îl invită într-un joc fabulos din care învață deprinderi de viață. Cercetările lui Jean Piaget au demonstrat că nivelul de dezvoltare al copiilor se reflectă puternic în activitatea de joc. Pe altă parte, Jerome Bruner consideră că prin joc copilul experimentează ceea ce poate deveni în adolescență sau maturitate. Prin joc copilul se dezvoltă cognitiv, fizic și afectiv. Conform Ursulei Șchiopu, copilăria constituie etapa de maximă importanță pentru întreaga dezvoltare ulterioară. În copilărie se formează toate conduitele importante adaptive, se nuanțează conduitele, adică se pun bazele personalității [8, p. 44]. Este perioada alfabetizării cu mediul înconjurător, perioada punerii temeliei în formarea identității și a cunoașterii de sine.

Pe marginea acestor constatări, Mihai Cimpoi se pronunță că orice copil este o figură emblematică a sacrului, a tandreții și a purității, în ciuda tuturor pornirilor biologice ale ființei sale [9, p. 11]. Tot în viziunea lui Mihai Cimpoi, copilăria reprezintă o dublă preistorie, pe de o parte o preistorie proprie copilului, în care se inițiază în procesul de civilizare, pe de altă parte este vorba despre o preistorie colectivă, un fenomen caracteristic dezvoltării speciei umane. Dezvoltarea sănătoasă a copilului este condiționată de implicarea factorului uman, de rațiune. Având în vedere faptul că orice copil preia ceea ce vede în comportamentele și obișnuințele unui adult, civilizarea sa într-un mediu de animale este imposibilă. Încercând să le imite sunetele, acțiunile și însușirile acestora, individualitatea copilului tot mai mult va tinde să se identifice mediului în care trăiește. Iată de ce copilăria este considerată fundamentul procesului de dezvoltare a personalității umane. Grigore Vieru pledează pentru educația copilului axată de afecțiune, umanizare, armonie și sinceritate. Este vorba despre temelia valorilor, de care sunt responsabili în mare parte adulții, cei care-l inițiază pe copil în tainele învățării și ale cunoașterii.

După Gaston Bachelard, copilăria se identifică cu o reverie, o singurătate indefinibilă a unui copil. În viziunea lui, copilăria este atinsă de aripa nenorocirii din cauza oamenilor, pentru că oamenii pot să influențeze direct sau indirect cadrul copilăriei [10, p. 103]. Filozoful susține ideea precum că poezia poetului își are originile din copilărie, iar grație memoriei umane poetul adult reproduce sau reanimează imaginea copilăriei: „Toată copilăria noastră trebuie reimaginată. Reimaginând-o, avem șansa de a o răgăsi în chiar viața reveriilor noastre de copil singuratic” [10, p. 103]. Este o dovadă argumentată că poeziile vierene sunt în mare parte istorioare autobiografice. În aceste versuri sunt relatate momente care i-au marcat adânc ființa poetului: plecarea tatălui la război și moartea acestuia,

mama rămasă văduvă, ororile războiului, durerile oamenilor, ocupațiile sătenilor – evenimente la care copilul vierean a fost martor ocular și care au lăsat o amprentă nostalgică în poezia sa de mai apoi.

După Mihai Cimpoi, pentru Gaston Bachelard copilăria e un simbol al simbolurilor [9, p. 12]. Gaston Bachelard accentuează că printr-un spectru de imagini poetice proprii și rememorate, poetul realizează involuntar un tablou al copilăriei, iar acest fenomen demonstrează continuitatea copilăriei pe tot parcursul existenței umane. Astfel, înțelegem că copilăria nu poate sfârși, ea trece dintr-o stare în alta, fiind păstrată în reveriile și inconștientul uman: „Această frumusețe sălășluiește în noi, în fundul memoriei. Ea este frumusețea unei avântări care ne reînsuflețește, care așază din noi dinamismul unei frumuseți de viață” [10, p. 105]. Grație acestui fapt, această stare ne oferă capacitatea de a înțelege copiii, de a-i iubi, de a le desluși năzuințele și stările lăuntrice, totodată de a ne simți egali lor. În viziunea lui Gaston Bachelard, copilăria se află la originea celor mai mari peisaje, iar singurătațile noastre de copil ne-au dăruit intensitățile inițiale. Copilăria reprezintă un univers mai amplu decât maturitatea, pentru că de acolo pornesc începuturile noastre, visele și manifestările individuale. Copilăria cuprinde tot arealul firesc și nefiresc, real și imaginar, intim și colectiv, cadrul naturii, familia, inițierea în tainele cunoașterii inclusiv prin varietatea jocurilor. În imaginea copilăriei domină totul. Contactul cu copilăria este atât de puternic încât se păstrează pentru o întreagă viață. Această copilărie, „ca un foc uitat” [10, p. 108], dispărută în maturitate, este gata mereu să izbucnească. Bachelard crede că dacă un copil este afectat de mai multe momente negative sau tragice în copilărie, acesta va suporta mai multe patologii psihologice care, la rândul lor, îl vor priva de o armonie copilărească, dezvoltându-l prematur și plasându-l într-o stare de copilărie refulată.

Consecințele copilăriei nu abandonează niciodată individualitatea copilului, „cosmicitatea copilăriei noastre sălășluiește în noi” [10, p. 113]. Putem cu certitudine mărturisi faptul că copilăria umană este eternă și că nu se „consumă” niciodată din starea inconștientului nostru. Acest lucru ne ajută să demonstrăm atașamentul puternic al lui Grigore Vieru pentru copil și copilărie, pe de o parte copilăria proprie, cea care a fost privată din cauza situației social-politice din țară, pe de cealaltă parte copilăria cititorului sau cea colectivă, o tendință artistică a poetului de a-și recupera copilăria. Oare prin intermediul poeziilor sale despre copil și copilărie, Grigore Vieru recheamă copilăria? După Bachelard, rechemarea copilăriei este covârșitoare, pentru că atinge cele mai abisale coarde lăuntrice: dorul, nostalgia, remușcarea și deziluzionarea. Teoreticianul afirmă că atunci când îți rechemi copilăria nu trebuie să ascunzi nimic, pentru că nu poți ascunde de tine ceea ce-ți aparține pe deplin – o experiență puerilă. Culorile copilăriei sunt neobișnuite, anotimpurile autentice, ceea ce-i imprimă copilăriei o valoare arhetipală: „în visele noastre către copilărie, în poemele pe care toți am vrea să le scriem pentru a reînsufleți reveriile noastre dintâi, pentru a ne dăruia din nou universurile fericirii, copilăria apare, în chiar stilul psihologiei profunzimilor, ca un adevărat arhetip, un arhetip al fericirii simple” [10, p. 129]. Ideea lui David Thoreau precum că în anii maturității nu am face altceva decât

am tânji [10, p. 124] ar însemna ruperea noastră de universul fabulos. Copiii sunt îndrăgostiți de fabule, de basme, de mituri și legende, de tot ce este fantastic și supranatural. Fantasticul îl ajută pe copil să creadă că visele sale vor deveni cândva o realitate și că binele va triumfa mereu. Fantasticul vierean îi sugerează copilului că acesta poate face lumea mai frumoasă și plină de sens.

După Lucian Blaga, copilăria este o fază de pregătire pentru maturitate, dar maturitatea este delta în care se revarsă copilăria [11, p. 333]. El constată faptul că copilăria se afirmă prin aspecte și valori individuale ce îi conferă copilului o armonizare cu mediul și față de sine. Autonomia copilăriei Lucian Blaga o vede doar într-un mediu rural, pe care filozoful îl descrie ca un apogeu al înfloririi pentru sine. Copilăria petrecută la sat Blaga o vede ca o zăriște cosmică din care este emanată veșnicia. Spre regret, satele noastre tot mai mult s-au îndepărtat de sevele valorilor străbune, fapt ce a permis îndepărtarea de „copilăresc”. După Blaga, „copilărescul” este satul care se consideră un „centru al lumii”, acolo unde se trăiește în armonie cu natura, folclorul și mitul, acolo unde se respectă tradițiile strămoșești și nu se încalcă interdicția mitică.

În poezia lui Grigore Vieru pentru copii Binele triumfă asupra Răului, speranța îl ajută să creadă că orice vis devine realitate, iar prin joc copilul percepe legitățile vieții și își formează propriile raționamente. Universul copilăriei este definit de următoarele aspecte: „ludicul laolaltă cu liricul, oniricul, metaforicul sau aventura” [12, p. 14], o formulă tipică și pentru creația viereană.

Nu poți descrie misterul lumii infantile dacă nu ești pătruns pe deplin de copilărie. Nu poți înțelege firea copilului dacă nu îți păstrezi pentru tot parcursul vieții copilul din tine. Înțelegerea copilului se bazează pe accesibilitate, convingere și sinceritate. Însă simplitatea nu trebuie să contribuie la „primitivism”, dar să surprindă individul spre cunoaștere continuă și dezvoltare personală. Copilul are o viziune emotivă asupra lumii, el este un bun observator și receptor. Copilul este o ființă inocentă și pură, tot mai mult apropiindu-se de o imagine mesianică, sacrală. Poeții și scriitorii recurg la imaginea copilului pentru a reda prospețimea vieții, fericirea absolută, fecioria și armonia conviețuirii cu mediul înconjurător. Imaginea copilului și a copilăriei stimulează interesul cititorului pentru lectură, precum și-l sensibilizează în fața temelor majore. Folclorul autohton prezintă imaginea copilăriei printr-un tablou mioritic: cu miros de pâine, cu flori adulmecătoare, susur de izvoare, necuvântătoare surprinzătoare și o mulțime de sărbători tradiționale petrecute la casa părintească. Într-o modalitate artistică fără precedent în literatura română, în poezia viereană pentru copii Copilul-poet se întâlnește cu Poetul-copil.

Bibliografie

1. Ciocanu, I. Literatura română contemporană din Republica Moldova. Chișinău: Litera, 1998.
2. Vieru, G. Taina care mă apără. Chișinău: Literatura artistică, 1983.
3. Cimpoi, M. Mirajul copilăriei. Chișinău: Editura Lumina, 1968.

4. Vieru, G. Cel care sunt. Chișinău: Literatura artistică, 1987.
5. Mățcaș, N. Cartea de căpătâi a creșterii noastre spirituale. În: *Limba română*, Chișinău, nr. 1 (19), 1995.
6. Sion, G. Psihologia vârstelor. București: Editura Fundației *România de mâine*, 2007.
7. Șchiopu, U. Probleme psihologice ale jocurilor și distracțiilor. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970.
8. Șchiopu, U. Verza, E. Psihologia vârstelor. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997.
9. Cimpoi, M. Grigore Vieru și timpul originar. În: *Grigore Vieru. Taina care mă apără*. Iași: Princeps Edit, 2008.
10. Bachelard, G. Poetica reveriei. Trad. din fr. de Luminița Brăileanu. Pitești: Paralela 45, 2005.
11. Blaga, L. Trilogia culturii. Orizont și stil. București: Editura pentru Literatură Universală, 1969.
12. Maleru, T. Spiridon Vangheli și universul senin al copilăriei. Bibliografie. Ediția a II-a revăzută și completată. Chișinău: „Baștina-Radog” SRL, 2012. 264 p.

Notă: Lucrarea a fost realizată în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene, finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare a Republicii Moldova